

УДК 37.06-057.875:343.357

АКАДЕМІЧНА НЕЧЕСНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Артьомов Павло Миколайович – кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

Пак Інна В'ячеславівна – аспірантка кафедри соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Стаття присвячена аналізу деяких результатів двох соціологічних досліджень «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку» та «Реформи вищої школи України в оцінках учасників освітнього процесу», здійснених соціологами Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, відповідно, в 2015 р. та 2016 р. В контексті академічної культури українського студентства схарактеризовано феномен академічної нечесності, форми академічного шахрайства та масштаби їхньої поширеності в системі вітчизняної вищої освіти. Проаналізовано ставлення студентів та викладачів до таких основних практик академічної нечесності, як списування, використання шпаргалок, плагіат. Особливу увагу приділено фактам корупції у вищій школі та оцінкам цього явища суб'єктами освітнього процесу.

Ключові слова: академічна культура, академічна нечесність, академічне шахрайство, вища освіта, студентство.

Статья посвящена анализу некоторых результатов двух социологических исследований «Академическая культура украинского студенчества: основные факторы формирования и развития» и «Реформы высшей школы Украины в оценках участников образовательного процесса», проведенных социологами Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, соответственно в 2015 г. и 2016 г. В контексте академической культуры украинского студенчества охарактеризован феномен академической нечестности, формы академического мошенничества и масштабы их распространенности в системе отечественного высшего образования. Проанализировано отношение студентов и преподавателей к таким основным практикам академической нечестности, как списывание, использование шпаргалок, плагиат. Особое внимание уделено фактам коррупции в высшей школе и оценкам этого явления субъектами образовательного процесса.

Ключевые слова: академическая культура, академическая нечестность, академическое мошенничество, высшее образование, студенчество.

The article deals with the analysis of certain results of sociological researches "Ukrainian Students' Academic Culture: The Main Factors of Formation and Development" and "Reforms in Higher School of Ukraine in estimates of participants of the educational process" which were realized by V.N. Karazin Kharkiv National University sociologists in 2015 and 2016 accordingly. Within the context of Ukrainian students' academic culture determined phenomenon of academic dishonesty, forms of academic cheating and their prevalence scale in the domestic system of higher education. Analyzed students and faculty attitudes to the following basic practices of academic dishonesty as cheating, cribs using, plagiarism. Particular attention is paid to cases of corruption in Higher School and assessment of this phenomenon by subjects of the educational process.

Keywords: academic culture, academic dishonesty, academic cheating, higher education, students.

Інтеграція вітчизняної вищої освіти у європейський і світовий академічні простори вимагає співвідносності з їхніми базовими нормативними принципами та практиками. Про певні зрушення в цьому напрямку на адміністративно-законодавчому рівні можна говорити не лише в контексті останньої редакції Закону «Про вищу освіту», але й попередніх реформаторських ініціатив. Джерелом та рушійною силою трансформацій вищої освіти є не лише адміністрація вишів чи Міністерство

освіти, а всі суб'єкти освітнього процесу. Ускладнення та почасти відсутність результатів в процесі реформування вищої школи полягають у наявності певного конфлікту між існуючою системою узвичаєних дій, інтеріоризованих норм та нових моделей, що пропонуються у якості зразка та кінцевої мети реформ вищої освіти.

На сьогодні існує багато публікацій, автори яких пропонують аналізувати стан вищої освіти, оперуючи таким поняттям, як академічна культура, під якою найчастіше розуміється система цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності та принципів спілкування в освітньому середовищі. Питання академічної культури висвітлюється у публікаціях таких зарубіжних вчених, як Д. Джонс, Д. МакКейб, Л. Тревіно, К. Баттерфілд, М. МакЕван, С. Ксі, Т. Бечер, П. Троулер, П. Мендоса, М. Кічерова, Т. Артемьева, А. Прохорова, Н. Горденко та інших. Серед вітчизняних авторів, які займаються проблематикою академічної культури, слід згадати насамперед В. Астахову, В. Бакірова, О. Кравченко, В. Ромакіна, Г. Хоружого. Одним з основних трендів дослідження соціального інституту вищої освіти в Україні є аналіз діяльнісно-практичного виміру академічної культури та її неформальних практик в загальному контексті академічної чесності (порядності) як центрального елементу та своєрідного фундаменту академічної культури всіх суб'єктів освітнього процесу.

Фундаментальними принципами академічної порядності є чесність, довіра, повага, справедливість та відповідальність, яких обов'язково і за будь-яких умов повинні дотримуватись всі суб'єкти академічного простору. Зворотнім боком академічної чесності, порушенням її принципів є так звана «академічна нечесність», що розуміється як будь-які прояви шахрайства в академічному середовищі [7]. Це поняття включає в собі нечесні прийоми або дії, заборонені правилами університету, що відносяться до навчальної діяльності та здійснюються студентами для досягнення несправедливої переваги в навчанні [8]. Наприклад, такі поведінкові практики, як плагіат, фальсифікація, шахрайство, надання інформації за гроші, професійні проступки (внесення виправлень у студентські роботи), списування, використання шпаргалок, корупційні дії. Паралельно з категорією «академічна нечесність» в науковому та медійному дискурсах вживається й поняття «академічне шахрайство», яке, на нашу думку, хоч і є більш вживаним, все-таки може розглядатися, скоріше, як свого роду метафора, тому ми віддаємо перевагу першому. До того ж, на наш погляд, поняття академічної нечесності охоплює принципово більшу сукупність порушень норм академічної культури, ніж поняття «академічне шахрайство», що дозволяє на емпіричному рівні досліджувати більш широке коло феноменів.

Зростаючу поширеність даного явища у західній вищій школі в останні десятиліття підтверджують численні емпіричні дослідження [1]. Як свідчать дані цих досліджень, широке розповсюдження нечесної поведінки у вищій небезпечно в першу чергу через високу ймовірність подальших негативних наслідків, насамперед, ставить під загрозу якість, ефективність, а також конкурентоспроможність всієї системи освіти [2]. Порушення академічної чесності починається з того моменту, коли студент усвідомлює свої протиправні дії, але тим не менш здійснює їх. Підґрунтям цього є низка причин, які можна класифікувати як за рівнями (об'єктивні та суб'єктивні), так і за змістом (соціально-економічні, соціально-психологічні, культурно-виховні, організаційно-управлінські та інформаційно-технологічні); усі ці причини доповнюють одна одну та діють системно [9].

Із подібними проблемами, без сумніву, постійно стикається й вітчизняна система вищої освіти, але емпіричні, зокрема, соціологічні дослідження феномену академічної нечесності практично відсутні, тому на сьогодні обґрунтовано відповісти на питання про масштаби та причини академічної нечесності в середовищі українських студентів не є можливим. Нагальність теоретичного й, насамперед, емпіричного аналізу означеної проблеми пояснює **актуальність** нашого звернення до низки питань, пов'язаних саме з проблематикою академічної нечесності

Метою даної статті є характеристика феномену академічної нечесності в контексті академічної культури, ступеню та особливостей її поширення у вітчизняних вишах.

Емпіричним підґрунтям даної публікації є результати соціологічних досліджень «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку»¹ (опитано 1928 студентів та 374 викладача у 25 вишах України; проведено 8 фокусованих групових інтерв'ю зі

¹ Дослідження було проведено Східноукраїнським фондом соціальних досліджень спільно з Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна (опитано 1928 студентів та 374 викладача у 25 вишах України; проведено 8 фокусованих групових інтерв'ю зі студентами у різних регіонах України) за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

студентами у різних регіонах України) та «Реформи вищої школи України в оцінках учасників освітнього процесу»² (проведено 32 фокусованих групових інтерв'ю зі студентами та викладачами у різних містах України).

Із проявами академічної нечесності найбільш часто в усі часи доводилося стикатися насамперед в період екзаменаційних сесій. Як свідчать й отримані нами дані, лише 63% опитаних студентів зазначили, що складають заліки та іспити самостійно, а майже третина респондентів у той чи інший спосіб порушує норми академічної доброчесності. Викладачі, як агенти соціального контролю, значно оптимістичніші в оцінці рівня самостійності студентів: більшість (82%) опитаних викладачів вважають, що студенти власними силами складають заліки та іспити. Однією з причин подібної ситуації, на нашу думку, можна вважати те, що основною метою складання іспитів для студентів (так вважають 33% опитаних з цієї групи) є отримання оцінки, яка гарантує, в свою чергу, й отримання стипендії; при цьому орієнтація на оцінку, яка відповідає знанням і умінням студента, посіла в рейтингу мотивів лише третє місце (на це вказали 22% респондентів). У той же час студенти і викладачі майже однакові у визначенні основних практик академічної нечесності. Найпопулярнішими з них є підготовка шпаргалок на підставі лекційного або іншого матеріалу, наданого викладачем (по 65% студентів і викладачів); списування відповідей на питання, перебуваючи у мережі Інтернет (половина опитаних студентів і 44% викладачів); підготовка шпаргалок, «бомб» на підставі матеріалу, знайденого в Інтернеті (так вважають 42% студентів і 38% викладачів). Незначна кількість респондентів (менше 1% студентів і викладачів) запропонувала й власні відповіді, які також пов'язані з різними формами списування: «використання шпаргалок, наданих студентами старших курсів» та «використання електронних конспектів у телефоні». Таким чином, найбільш поширеними видами академічної нечесності під час складання заліків та іспитів є різноманітні практики списування, до яких в рамках української академічної культури, як свідчать результати дослідження, сформувалось й особливе ставлення. Найбільш поширеною та традиційною практикою в контексті списування, є використання шпаргалок, написання яких, на думку переважної більшості студентів, є однією з основних практик підготовки до заліків та іспитів. Рукописні шпаргалки, які особисто готуються з використанням конспекту, підручника, рідше – інформації з Інтернету, дозволяють, на думку студентів, краще запам'ятовувати матеріал. Подібна практика з'явилась ще за умов радянської вищої школи, а її відтворення кожним поколінням є одним з узвичаєних елементів студентської повсякденності. В ході фокусованих групових інтерв'ю студенти, наприклад, зазначали з цього питання наступне:

«Когда я сажусь готовится к какому-нибудь вопросу, я открываю учебник. Если я понимаю вопрос, я его штудирую. Я знаю, что в нем легко разобралась. Если я вижу что-нибудь сложное, то знаю, что 100% буду списывать этот вопрос, если он мне попадется» (Аліна, 4 курс, м. Харків).

«Если ты переписал, то лишний раз запомнил. И достаточно просто посмотреть на шпаргалки, они в памяти откладывается как фотография. Смотришь и запоминаешь. Пытаешься потом восстановить уже с картинки» (Кирило, 3 курс, м. Київ).

«Когда ты пишешь шпаргалку, пишешь те, что не знаешь, и це автоматично повторюєш» (Віола, 3 курс, м. Луцьк).

«Подготовка к экзамену сейчас сводится не к тому, чтобы выучить вопрос, а чтобы сделать шпаргалки. В 70% случаях ты не прочитаешь все шпаргалки. Просто ты знаешь, что они у тебя есть и все. Я готовлюсь к экзамену, у меня есть шпаргалки. У 100% студентов они есть. Эти три дня, которые есть между экзаменами, все студенты тратят, чтобы делать шпаргалки. Никто не тратит это время на то, чтобы сидеть и штурмовать учебники. И не списывать - это вообще не вариант. Успешная сдача экзамена зависит от того, насколько успешно ты использовал шпаргалки» (Мері, 3 курс, м. Харків).

У зв'язку із поширенням різноманітних комунікаційних засобів та електронних носіїв інформації (так званих «гаджетів») значно трансформувалися практики використання шпаргалок та списування в цілому: так, рукописні шпаргалки поступово заміщуються друкованими, на «допомогу приходять»

² Дослідження було проведено Соціологічною асоціацією України на запит Міністерства освіти і науки (проведено 32 фокусованих групових інтерв'ю зі студентами та викладачами у різних містах України) за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

³ Тут і далі цитати учасників фокусованих групових інтерв'ю наводяться зі збереженням стилістики та мови оригіналу.

смартфони зі завантаженими текстами відповідей на залікові чи екзаменаційні питання. Ось як про це свідчили студенти – учасники сфокусованих групових інтерв'ю:

«Обычно ребята дублируют, то есть у них есть pdf в телефоне, но и по карманам тоже... там уже как пойдет. Бумажную шпаргалку можно достать, положить на стол, и это уже половина успеха... С телефоном как-то надо прятаться» (Євген, 4 курс, м. Київ).

«Я всегда делаю несколько вариантов шпаргалок: в бумажном виде и в электронном. В электронном удобней, потому что легче искать. Просто код-слово вбиваешь в вопросе, и все. А с бумажных легче списывать, потому, что их можно положить под лист. Я помню, даже скидывала на mp3 плеер. Там такой экранчик. Ты просто в руку берешь и пишешь. Под юбку клали шпаргалки и телефоны тоже туда. На экзамен ты приходишь всегда в такой одежде, которая вся висит, чтобы засунуть везде что-то» (Анастасія, 3 курс, м. Харків).

«Буває печатаю, а чаще на телефон скидую» (Роман, 2 курс, м. Київ).

Зрозуміло, що подібні практики не залишаються поза увагою викладачів і викликають відповідні санкції по відношенню до порушників, а також обговорюються й у студентському середовищі: більше двох третин опитаних викладачів та студентів знають про випадки покарання за списування під час письмових заліків та іспитів. Як зазначали студенти, на їхніх факультетах найчастіше карають саме за списування (61% респондентів-студентів), на наявність цієї практики в їхніх структурних підрозділах вказали й 72% опитаних викладачів. І хоча результати фокусованих групових інтерв'ю свідчать про відсутність консолідованої позиції у викладачів щодо заборони списування та покарання за нього, певна частина викладачів не лише засуджує таку форму академічного шахрайства, а й на практичному рівні запобігають її проявам та карають студентів, які до неї вдаються. Так, одна з учасниць групового інтерв'ю згадувала:

«Я сдавала такой экзамен. Нам приходилось оставлять в начале аудитории сумки, телефоны, всё. Преподаватель проверяла, чтобы всё было сдано, и ходила всё время, заглядывала и под парты, везде, чтобы нигде не было шпаргалок. Это был, наверное, самый жесткий экзамен. В итоге полгруппы вылетело, по десять раз пересдавали этот экзамен» (Ольга, 2 курс, м. Київ).

При цьому деякі викладачі фактично легітимують традиційні форми списування з використанням рукописних шпаргалок, але запобігають використанню електронних та печатних засобів академічного шахрайства:

«С викладачі, які відкрито говорили: якщо в тебе була написана, я б її не помітив, а телефон забрав. Якщо ти писав шпаргалку 50% інформації вже знаєш» (Валерій, 4 курс, м. Луцьк).

«Если у тебя печатная шпаргалка, то у тебя ее забирают и выгоняют с экзамена, а если рукописная шпаргалка, то просто отбирают шпаргалку, и ты пишешь дальше» (Аліна, 4 курс, м. Харків).

«У нас был такой замечательный преподаватель. Например, час двадцать длится экзамен. Проходит половина времени, И он говорит: «Так, на одну минуту открываем конспекты, смотрим. Посмотрели, все вспомнили. Дальше закрываем и пишем». Вот это классная вещь!» (Олена, 5 курс, м. Суми).

«Якщо препод побачить під час іспиту телефон, то зразу ж вигоне, а якщо побачить, що ти з конспекту пишеш, тоді доляльніше ставляться» (Роман, 2 курс, м. Київ).

Особливої уваги вимагає викладацька стратегія, яка цілком легітимує списування і передбачає використання студентами таких інструментів та практик, але одним з елементів подібного ставлення викладача до складання іспитів, заліків та контрольних робіт у такий спосіб може бути додатковий контроль знань студентів, про конкретні форми якого так свідчили деякі наші респонденти:

«У нас викладач так каже: якщо я побачу, що ви списуєте і я потім вас питаю, а ви не зможете відповісти, то я одразу поставлю вам другу рівність. Тобто списувати дає, але ти повинен розуміти матеріал» (Вікторія, 4 курс, м. Луцьк).

«Иногда преподаватель вообще закрывает глаза на все. Он погружается в свой транс и сидит что-то делает там, заполняет индивидуальный план или что-то еще. Иногда он вроде на тебя смотрит, но ты аккуратненько стараешься списать. А если ты это делаешь в открытую, тогда он уже скажет: "Нет, давай прячь"» (Валерій, 2 курс, м. Суми).

У будь-якому випадку списування сприймається всіма суб'єктами навчального процесу як відхилення від норм академічної культури, але у вітчизняному контексті є її узвичаєною повсякденною практикою. На думку студентів, найефективнішою стратегією протидії списуванню є завдання, які

орієнтовані на практичне застосування отриманих знань чи креативну складову їх розв'язання, але підготовка таких завдань вимагає від викладачів певних зусиль та часу.

Наступними за поширеністю практиками академічного шахрайства, на думку студентів, на їхніх факультетах є придбання готових курсових або дипломних робіт та їх запозичення у друзів чи знайомих. Про покарання за подібні практики академічного шахрайства згадують 42% опитаних студентів. Майже половина опитаних викладачів відзначають, що подібні практики в рамках їхніх структурних підрозділів караються. Проте, випадки академічного шахрайства щодо підготовки різних видів письмових робіт як студентами, так і викладачами вітчизняних вишів не обмежуються згаданими практиками. Ще однією досить поширеною формою, на думку респондентів, є роздрукування готових робіт з мережі Інтернет (так вважають 60% студентів та 75% викладачів), а також практика використання готових робіт друзів чи знайомих (41% та 39% відповідно). Дещо поступається їй практика придбання готових робіт в компаніях, які спеціалізуються на підготовці письмових робіт (34% та 25% відповідно). Зазначимо, що оцінки студентів та викладачів дещо розходяться щодо розповсюдження першої та третьої практик: викладачі, частіше за студентів, вказують на роздрукування готових робіт з мережі Інтернет, а студенти, частіше за викладачів, відзначають практику придбання готових робіт.

Виходячи з такої ситуації, можна припустити, що існуючі інституційні норми контролю та санкції є недостатніми для регулювання таких сталих форм академічної нечесності. Ситуація загострюється в студентському середовищі, в якому, за результатами дослідження, приблизно половина переписує запозичені тексти власними словами без посилань на джерела, а понад третини регулярно завантажують реферати з мережі Інтернет та видають їх за власні. Не менш поширеними є практики використання тексту без посилання на автора, зміна порядку слів у реченнях під час копіювання текстів тощо. Результати дослідження показали, що обізнаність та поінформованість студентів щодо форм плагіату не впливають на ступінь його розповсюдження. Більшість студентів розуміє, що плагіат – це крадіжка (50%), це нечесно по відношенню до інших студентів свого курсу чи групи (48%), і що студенти, які використовують плагіат, стають некомпетентними фахівцями (45%). Серед викладачів з цими твердженнями погодилися у півтори рази більше респондентів, які також зазначили, що плагіат в науці – поширене явище (42%), яке є вже характеристикою не лише вищої школи, а й вітчизняного академічного простору в цілому.

Поширеність практик плагіату в освітньому середовищі для багатьох студентів та викладачів стає виправданням для того, щоб ним скористатись (45% та 47% відповідно), а на думку 41% студентів, крадіжка нематеріальних цінностей, а лише слів, не є справжнім злочином. Викладачі та студенти сходяться на думці, що відсутність покарання не є виправданням плагіату та не впливає на його поширення.

«Это экономия времени или дополнительные баллы за предмет, который тебя не интересует. Вот тебе сказали: делаешь реферат — тогда да, плюсик ставлю. Принес ему пачку бумаги с текстом каким-то. Если мне это не надо, то зачем я буду время тратить? Тем более, если он это не читает. Оно ему тоже не надо, он скажет: ну хорошо, ладно, формально у нас есть вид работы реферат — неси, я поставлю» (Денис, 2 курс, м. Суми).

Практики плагіату у вітчизняному академічному просторі студенти та викладачі оцінюють як відхилення від норм академічної чесності, розуміючи його девіантну природу, в тому числі, і юридичні наслідки та деструктивний вплив на формування професійних якостей фахівців. Використання плагіату виправдовується головним чином впливом середовища, в якому цей вид академічного шахрайства розглядається як повсякденна практика та один з поширених варіантів написання письмових робіт.

Однією з найбільш проблемних та засуджуваних з точки зору суспільства практик академічної нечесності є отримання оцінок за послуги, особисті зв'язки, винагороду в результаті домовленості з викладачем, адміністрацією навчального закладу чи представниками його підрозділів. Подібні практики є найбільш явним і поширеним проявом корупції в українській вищій школі, крім кримінальної сутності, вони є однією з причин деформації вітчизняної академічної культури.

Попри поширену у суспільстві думку щодо корупції у вишах, майже половина опитаних студентів і викладачів вказують на відсутність особистого досвіду чи інформації про корупційні дії і вважають, що у їхньому виші наявність таких практик є нонсенсом. Значна частина учасників дослідження відмовились від відповіді на питання щодо корупції (29% студентів і 36% викладачів). Про прояви корупції вдвічі частіше за викладачів говорять студенти (11% і 23% відповідно), а більше половини опитаних вважають, що ініціатива реалізації корупційних практик походить від студентів.

В ході фокусованих групових інтерв'ю, проведених в рамках дослідження «Реформи вищої школи України в оцінках учасників освітнього процесу», саме корупцію було визначено як одну з ключових проблем вітчизняної вищої школи:

«Есть такая проблема, как взяточничество. Да, люди дают и берут взятки, это плохо» (С_Богдан_Ч_5_Т_Д).

«Взятки мы сами пропагандируем, рассказываем, что вокруг коррупция, и идём в вуз с пониманием того, что, как оказывается, так можно, и это, в принципе, проблема не высшего образования, а менталитета населения» (С_Андрій_Ч_3_СГ_Д).

«Конечно, есть исключения, в любой системе есть исключения. Вот все говорят о коррупции, как бы преподаватели берут деньги, но ты же сам приходишь и говоришь, что не можешь выучить и всё, а можно ли как-то по-другому решить. Всё опять же зависит от нас самих, если мы будем приходить и не давать деньги, а говорить: «Вот, я выучил», или «я не выучил – поставьте мне «хвост» или три, и я обещаю в следующий раз Вам рассказать». А так ты приходишь сам даёшь эти деньги, а потом говоришь, что образование плохое из-за коррупции» (С_Вікторія_Ж_4_СГ_Д).

Певні моральні, адміністративно-правові ризики і наслідки корупційних практик підвищують значення факту визнання корупції як проблеми вітчизняної вищої школи. Негативні оцінки корупції та розуміння взаємної відповідальності усіх учасників освітнього процесу щодо поширення цього виду академічної нечесності представлено також і у відповідях учасників фокусованих групових інтерв'ю в рамках дослідження «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку»:

«Мова йде, говорять про це. Я з цим не стикалась, але знаю, що таке є» (Юлія, 3 курс, м. Луцьк).

«Зараз в універсах це просто так от, приходе староста: «Так, на зачет ми скидуємося по скільки-то». Препад бере ці гроші і ставе нам зачет» (Евгенія, 3 курс, м. Київ).

«Одна группа вырыла котлован, другая сделала фундамент, третья построила сам гараж, четвертая поставила сигнализацию, кто-то ворота поставил, кто-то еще что-то...» (Денис, 2 курс, м. Суми).

«А є преподи такі, що хочеш — даєш, хочеш — не даєш, препод не проти, він привітствує ето всьо» (Евгенія, 3 курс, м. Київ).

Більшість студентів, які брали участь в опитуванні в рамках дослідження «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», вважають корупційні практики неприпустимими (42% - абсолютно неприпустимо і 29% - скоріше неприпустимо), але це стосується, так званих, профільних предметів. В контексті отримання оцінок за, так звані, «непрофільні предмети» однозначність ставлення зменшується: про припустимість отримання оцінок за гроші чи послуги говорить майже кожен другий студент, і лише третина (29%) респондентів вважають це абсолютно неприпустимим. Хоча в цілому на відміну від таких практик академічної нечесності, як списування та плагіат, корупція в системі вищої освіти визнається всіма її суб'єктами як проблемний елемент академічної повсякденності, який є неприпустимим за жодних умов.

Таким чином, аналіз проведених досліджень, в ході яких вивчались питання поширеності форм академічної нечесності в ході реалізації навчальних практик, дає підстави говорити про те, що недобросовісна поведінка має значні масштаби та глибоко укорінена у вітчизняній академічній культурі студентів. Найпоширенішими практиками порушення норм академічної чесності є списування, різні форми плагіату та корупція. Попри наявність санкцій, списування та плагіат фактично легітимуються на практично-повсякденному рівні більшістю суб'єктів освітнього процесу і розглядаються як один з елементів навчання та як регулярні традиційні студентські практики, що мають значну історію свого відтворення в кількох поколіннях студентства. Попри наявність різних видів корупційних практик у вітчизняній вищій школі і те, що вони ініціюються здебільшого саме студентами, корупція оцінюється негативно всіма суб'єктами академічного простору.

У подальших дослідженнях, на нашу думку, доцільно звернути особливу увагу на контекстуальні фактори, такі як поведінка суб'єктів навчального процесу (викладачів, однокурсників), які в сукупності конституюють освітній клімат, здатний або стимулювати студентів вдаватися до нечесних прийомів у навчанні або, навпаки, стримувати їх від звернення до них. Ми вважаємо, що розуміння джерел виникнення та чинників поширення форм академічної нечесності дасть можливість віднайти й шляхи їх усунення чи, принаймні, мінімізувати їх негативний вплив, на вітчизняну академічну культуру.

Література:

1. McCabe, D.L., Trevino, L.K., & Butterfield, K.D. (2001). Cheating in academic institutions: A decade of research. *Ethics & Behavior*, 11(3), 219-232. [Електронний ресурс] : за даними дослідження. Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.460.5320&rep=rep1&type=pdf>
2. Brandão M.F., Teixeira A. C. Crime without Punishment: An updated review of the determinants of cheating among university students, *FEP Working Papers*, no. 191. Porto: Faculty of Economics, University of Porto. (2005). [Електронний ресурс] : за даними дослідження. Режим доступу: <http://rci.sagepub.com/content/1/3/198.refs>
3. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. / Г. Ф. Хоружий. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 320 с.
4. Бакиров В. С. Университеты «третьей волны»: социокультурная миссия / В. С. Бакиров. – «Universitates». Наука и просвещение. – Харків. - №1. – 2012. — С. 22-30.
5. Астахова В. И. Академическая культура как фундамент формирования современного специалиста / В. И. Астахова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»: [збірник наукових праць] / Харківський гум. ун-т «Народна українська академія». - Харків, 2013. - Т. 19. - С. 21-39.
6. Ромакин В. В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури / В. В. Ромакин // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. – 2010. – Педагогіка. – Вип. 123. – Т. 136. – С. 34-41.
7. Academic dishonesty // URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Academic_dishonesty (дата обращения: 30.11.2014).
8. Шмелева Е. Д. Академическое мошенничество в современных университетах: обзор теоретических подходов и результатов эмпирических исследований / Е. Шмелева // Экономическая социология. – 2015. – № 2. – Т. 16. – С. 55-70
9. Ефимова Г. З. Анализ причин академического мошенничества и их классификация / Ефимова Г. З., Кичерова М. Н. // Интернет-журнал «Науковедение». – 2012. – №4(13). – С. 116. – Режим доступу: <http://naukovedenie.ru/PDF/24pvn412.pdf>